

ALEXANDRE KOYRÉ

Alexandre
Koyré

*Rozhovory
nad Descartem*

VYŠEHRAĐ

Cet ouvrage, publié dans le cadre du programme d'aide à la publication F. X. Šalda, bénéficie du soutien du Ministère français des Affaires Étrangères, de l'Ambassade de France en République Tchèque et de l'institut Français de Prague.

Tato kniha vychází s pomocí francouzského ministerstva zahraničních věcí, Velvyslanectví Francouzské republiky v České republice a Francouzského institutu v Praze v rámci podpůrného programu F. X. Šalda.

© Editions Gallimard, 1962

© Petr Horák, 2005

ISBN 80-7021-835-5

I. NEJISTÝ SVĚT

Tři staletí – a jaká to jsou staletí! – nás dělí od Descarta a jeho *Rozpravy o metodě*. Tři staletí, to je velice dlouhá doba; dlouhá z hlediska dějin, vědy, techniky. Je to velice dlouho z hlediska života. A je to velmi málo z hlediska filosofického myšlení.

Filosofie, přiznejme si to, dosahuje jen málo „pokroku“. Zabývá se jednoduchými věcmi, všechny jsou prosté. Zabývá se bytím, poznáním, člověkem. Jsou to záležitosti prosté a stále aktuální. Právě proto si odpovědi, jež na tyto tak jednoduché otázky poskytl velcí filosofové, podržují svou důležitost po staletí, a dokonce po tisíciletí. Filosofická *aktuálnost* sahá tak daleko jako filosofie sama. Není vyloučeno, že dnes není *aktuálnější* filosofie, než je filosofie Descartova, snad vyjma Platónovo myšlení.

Všichni známe *Rozpravu*: četli jsme ji všichni. Máme v paměti její nonšalantní a půvabné věty, plné rozšafnosti, ironie a moudrosti. Plné rovněž „zdravého rozumu“, onoho „zdravého rozumu“, jenž je –

necht se Descartes nezlobí, či přesněji: ve shodě s Descartem – tou nejvzácnější a nejcennější věcí na světě.

Vzpomínáme si, „že zdravý rozum je nejrozšířenější věcí na světě, neboť každý člověk se domnívá, že je jím natolik dobře opatřen, že dokonce i ti, které lze jinak jen s největšími nesnázemi přimět k tomu, aby se s něčím spokojili, nemají ve zvyku si ho žádat víc, než kolik ho mají“. Dobře jsme si vychutnali ironii tohoto důkazu. Víme, že nejdůležitější věcí „není mít dobrý rozum, nýbrž dobře ho užívat“, a všichni jsme se tázali, jak by to bylo možné. Vzpomínáme si, že je třeba jednat pevně a rozhodně, „napodobující cestovatele, kteří zbloudivše v nějakém lese, nesmějí chodit kolem dokola ..., ale kráčet stále rovně, jak to jen jde, ke stále stejnému okraji ..., neboť takto i když nedojdou přesně tam, kam chtějí, dospějí vždy někam, kde jim bude pravděpodobně lépe než uprostřed lesa“; že „četba dobrých knih je jako rozmluva s nejcharakternějšími lidmi minulých staletí“ a že „by si nešlo představit nic tak podivného a tak málo uvěřitelného, aby to neřekl některý z filosofů“.

Všichni jsme po tři staletí přímo nebo nepřímou živeni karteziánským myšlením, pro-

tože přesně po tři staletí se veškeré evropské myšlení, alespoň veškeré myšlení filosofické, orientuje a determinuje vztahem k Descartovi. Proto je pro nás krajně obtížné uvědomit si význam a novost Descartova díla: jedné z nejhlubších intelektuálních, ba duchovních revolucí, jež lidstvo poznalo, rozhodujícího výdobytku rozumu, jehož rozum dosáhl svým vlastním prostřednictvím, rozhodujícího vítězství na tvrdé a namáhavé cestě, jež vede člověka k duchovní svobodě, k svobodě rozumu a pravdy. Ještě nesnadnější, ne-li zcela nemožné, je pro nás představit si dojem, jakým zapůsobila *Rozprava na ty, kdož ji četli* – před třemi staletími – po prvé.

Tři staletí, opakujme, znamená mnoho. A i když skutečně zůstává mnoho filosofických problémů věčných, přece je neméně pravda, že duchovní zájmy Descartových současníků se hluboce lišily od našich vlastních duchovních zájmů. Proto také hledali v oné knize něco zcela jiného, než co tam hledáme my.

Ostatně *Rozprava o metodě*, již drželi v ruce tak, jak vyšla z tiskárny Jeana Mairea v Leidenu 5. června roku 1637, se hodně lišila od té, kterou čteme dnes; *Rozprava o metodě* byla pro ně něčím zcela jiným, než je pro nás.

Rozprava o metodě je pro nás půvabnou malou knížkou, která obsahuje především a zejména Descartův vlastní duchovní životopis; čtyři pověstná pravidla, s nimiž si nevíme rady a z nichž si pamatujeme jmenovitě pasáže o „jasných a rozlišených idejích“, které nás vyzývají, abychom za pravdivé považovali pouze to, co jako takové evidentně nahlížíme, a abychom uspořádali své myšlenky tak, že začneme od těch nejjednodušších a nejsnadnějších záležitostí; stručný náčrt dosti stoické a vcelku konformní morálky; malé pojednání o metafyzice, jež je značně temné, s pověstným „myslím, tedy jsem“ a výklad – pro historika vzrušující, ale velice nudný pro člověka dnešní doby – o vědeckých výzkumech, těch již provedených i těch, které by se provést měly. Nepochybně víme o tom, že *Rozprava* měla navíc dodatek, tři Eseje: *Dioptriku, Meteory, Geometrii*. Ty už nikdy nečteme. V našich běžných vydáních se ostatně již nenacházejí.

Pro Descartovy současníky tomu bylo docela jinak. *Rozprava o metodě*, nebo abychom ji pojmenovali jejím přesným názvem, *Rozprava o metodě, abychom dobře vedli svůj rozum a hledali pravdu ve vědách, navíc Dioptrika, Meteory a Geometrie, které představují Eseje dle této*

metody, byla velkou knihou – 527 stran kvar-
tového formátu – obsahující tři vědecká po-
jednání překvapující novosti a výsostného
zájmu: *Dioptriku*, to znamená pojednání
o optice, zahrnující zejména refrakční teorii
světla a studii o nových nástrojích – telesko-
pu, dalekohledu –, jež právě proměnily naši
znalost vesmíru; *Meteory*, to znamená studii
o nebeských nebo přesněji atmosférických
jevech: o oblacích, dešti a krupobití, duze
a úkazech parhelia (vedlejšího slunce), vše
vysvětleno nejjednoduššími a nejpřiroze-
nějšími prostředky – skutečností, jež byly
z pohledu oné doby nanejvýš podivné –,
o pohybu hmoty, která zaplňuje prostor,
o refrakci světla v kapkách vody; a konečně
Geometrii, to jest pojednání o algebře, jež
otřáslo tradiční koncepcí matematických
věd tím, že stanovilo jednotu mezi tak odliš-
nými oblastmi, jako jsou prostor – kontinu-
ální kvantita – a číslo – kvantita diskrétní.
Tato *Geometrie* přicházela s obecnou teorií
rovnic včetně nového zápisu – téhož, který
dodnes používáme i my – a mezi jiným i s ele-
gantním řešením proslulého Pappusova
problému. Kniha obsahovala navíc velmi
dlouhou předmluvu, jež byla napsána zvlášť
a byla dokonce zvlášť stránkována; totiž

vlastní *Rozpravu*, jež nabízela krom exposé a mimořádně podnětného programu vědeckých bádání velice podivný a odvážný nástin metafyziky, drobné pojednání o metodě a konečně duchovní autobiografii autora.

Pro Descartovy současníky a pro Descarta rovněž je *Rozprava o metodě* – úvod k nové vědě, předzvěst intelektuální revoluce, jejímž plodem bude vědecká revoluce – *předmluvou*. Zapomněli jsme to. Nepochybně nikoli bezdůvodně, protože ony *Eseje*, neboli čistě vědecká pojednání, jež kniha obsahovala, jsou nezvratně překonané, zastaralé, patřící minulosti, zatímco *Rozprava* si podržuje svěžest. Přesto však vděčí *Rozprava*-úvod za svůj úspěch, svůj vliv a svůj ohlas právě *Esejům*.

V epoše karteziánismu nebyla pojednání o metodě vzácná. To poslední, které se objevilo, Baconovo *Novum Organum*, rovněž přinášelo novou „metodu“. Metodu, vedoucí k nové vědě, vědě aktivní, „operativní“, a tedy protichůdné čistě kontemplativní vědě minulosti. Descartes rovněž ohlašoval takovou novou vědu, jež měla proměnit lidský úděl a učinit z člověka „pána a vlastníka přírody“. Neomezoval se však na toto prohlášení: přinášel tuto novou vědu, poskyto-

val výsledky. Jeho „metoda“ nebyla vyvinuta v abstraktnu: shrnovala, formulovala, kodifikovala své skutečně vyzkoušené použití. A je to použití, konkrétní aplikace, jež prokazovalo její hodnotu a zpětně *jedině* poskytovalo pravý a hluboký smysl oněch dosti vágních a banálních pravidel obsažených v *Rozpravě*.

Skutečně, pochyboval kdy kdo o tom, že by se snad filosof *jakožto filosof* neměl podrobovat výhradně jistotě rozumu? A kdo kdy – přinejmenším do současnosti – popíral, že jasná idea má vyšší hodnotu než idea temná? Nikdo. Tak jako nikdo nikdy nepopíral hodnotu řádu a nezbytnost začínat nejjednoduššími a nejsnazšími věcmi a nikoli obráceně, věcmi nejtěžšími a nejsložitějšími. Jsou to otřepané pravdy filosofie. Jaká je však ona *jasnost*, jakou máme hledat? Jaký je onen *řád*, kterým se máme řídit? Jaké jsou ony *jednoduché a snadné věci*, jimiž máme začínat?

Karteziánská reforma spočívá v odpovědi právě na tyto otázky. A tuto odpověď – opravdovou revoluci – musíme hledat nejen v *Rozpravě*, nýbrž právě v *Esejích*.

* * *

OBSAH

I. Nejistý svět	7
II. Zmizelý kosmos	35
III. Znovunalezený vesmír	70
Ediční poznámka	99

ALEXANDRE KOYRÉ
ROZHOVORA NAD DESCARTEM

Edice Krystal, *svazek* 10.

Z francouzského originálu
Entretiens sur Descartes,
vydaného v New Yorku roku 1944,
přeložil Petr Horák
Typografie Vladimír Verner
Vydalo nakladatelství
Vyšehrad, spol. s r. o., roku 2006
jako svou 725. publikaci
Vydání první. AA 3,00. Stran 104
Odpovědný redaktor Martin Žemla
Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s.
Doporučená cena 148 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
Praha 3, Víta Nejedlého 15
e-mail: info@ivysehrad.cz
www.ivysehrad.cz

ISBN 80-7021-835-5